

Innspill fra Norges Døveforbund (NDF) og Norges Døveforbunds Ungdom (NDFU)

Norges Døveforbund (NDF) og Norges Døveforbunds Ungdom (NDFU) ønsker å løfte fram døve og hørselshemmede barn og unges perspektiver i arbeidet med lesing og leseglede.

For døve barn handler lesing ikke bare om tekst, men også om tilgang til språk og forståelse. Lesing starter med tilgang til språk. For mange døve barn betyr dette tilgang til norsk tegnspråk.

Mange barn lærer språk gjennom lyd og det de hører rundt seg. Døve barn lærer språk visuelt. Derfor er norsk tegnspråk svært viktig for språkutvikling, læring og senere leseferdigheter. Når døve barn ikke får full tilgang til språk tidlig nok, kan det påvirke utviklingen av leseforståelse, leseglede og læring senere i livet. Vi mener derfor at norsk tegnspråk må sees som en viktig del av grunnlaget for lesing og læring.

Vi ønsker også å understreke at lesing ikke bare handler om tradisjonell tekstlesing. For døve barn kan tegnspråklige fortellinger, video på tegnspråk, podkast, tegnspråklige videoer, bilder, grafiske bøker og andre visuelle fortellerformer være viktige innganger til språk, litteratur og leseglede.

Et sentralt perspektiv er visuell tilgjengelighet. For døve barn betyr dette at språk, informasjon og litteratur må være tilgjengelig gjennom synet, ikke bare gjennom lyd. For døve barn er det viktig å kunne se den som forteller. Den voksne må vise boka tydelig, peke og ha visuell kontakt med barnet. Hvis informasjon bare gis gjennom lyd, eller uten visuell tilgang, kan døve barn gå glipp av både språk og innhold.

Tegnspråk er ikke et hinder for lesing. Tegnspråk kan være veien inn til lesing. Når barn får tilgang til historier og litteratur på et språk de fullt ut forstår, blir det lettere å utvikle språkglede, lese lyst og motivasjon for læring.

NOU 2023:20 Tegnspråk for livet

NOU 2023:20 Tegnspråk for livet dokumenterer de alvorlige utfordringene norsk tegnspråk står overfor som opplæringsspråk. Utredningen viser at norsk tegnspråk ikke er et sterkt opplæringsspråk. Hovedårsakene er at det er kritisk mangel på språklig kompetente lærere og skolemiljøer hvor tegnspråket kan brukes naturlig mellom jevnaldrende barn og unge. Presset mot norsk tegnspråk som opplæringsspråk forsterkes ytterligere av at det i liten grad støttes av relevante tegnspråklige læremidler i skolen og mangel på gode ordbøker.

Disse samlede faktorene antas å påvirke læringsutbyttet og kvaliteten i opplæringen negativt. Som alle andre språk trenger også norsk tegnspråk vedlikehold, dokumentasjon og utvikling. Spesielt merkbart er dette for akademiske fagbegreper. Posisjonen norsk tegnspråk har i samfunnet, er svekket av at det er lite systematisk kunnskap om språkstrukturen og tegnforrådet i språket. Det er også vanskeligere å utvikle undervisningsmaterieell for både grunnskoleopplæring, videregående opplæring og voksenopplæring når språket det undervises i, er mangelfullt beskrevet.

Utvalget er opptatt av at tidlig innputt av tegnspråk er utrolig verdifullt for å utvikle lese- og skriveferdigheter senere i livet. To- eller flerspråklighet er en ressurs, og norsk tegnspråk og norsk utfyller hverandre. Utvalget peker videre på at skolemyndighetene og staten lenge har basert språkpolitikken sin på andre kommunikasjons- eller opplæringsmetoder enn tegnspråk, i stedet for å bruke tegnspråk som undervisningsspråk.

Utvalget mener at storsamfunnet på noen måter har erkjent og unnskyldt seg for behandlingen av døve og norsk tegnspråk. I arbeidet med Språkloven kom det fram en anerkjennelse:

“Fram til 1980-åra vart døve på døveskulane underviste utan bruk av teiknspråk; det var ikkje lov å bruke det. Hendene måtte haldast i ro eller på ryggen. Dei døve og høyrselshemma fekk høyre at teiknspråk ikkje hadde nokon verdi, og at norsk var språket dei måtte meistre. Døve og høyrselshemma gøymde seg for å snakke saman og kjende skam dersom dei bruka teiknspråk offentleg.” (Prop. 108 L (2019–2020): 77).

Utvalget ønsker å være tydelig på at norsk tegnspråk ikke var forbudt i samfunnet. Det er som undervisningsspråk at norsk tegnspråk har vært aktivt motarbeidet. Hundreåret fra 1880 til 1980 blir karakterisert som en undertrykkingsperiode, der døvhets i seg selv har blitt stigmatisert på måter som den norske staten ikke har erkjent offentlig.

Språklova

Språklova gir norsk tegnspråk en tydelig juridisk status. I § 1 (formålsparagrafen) fastslås det at det offentlige organ tar ansvar for å verne om og fremme kvensk, romani, romanes og norsk tegnspråk. I § 7 heter det: “Norsk teiknspråk er det nasjonale teiknspråket i Noreg. Som språkleg og kulturelt uttrykk er norsk teiknspråk likeverdig med norsk.” Dette innebærer at norsk tegnspråk er et likeverdig språk, og at samfunnet har et ansvar for å legge til rette for bruk og utvikling av dette språket – inkludert i skolen og på biblioteket.

Hjem som arena for leseglede

Vi ønsker også å løfte fram betydningen av hjemmet som arena for lesing og språkutvikling. Lesekommisjonen viser selv til at høytlesing hjemme er en viktig faktor for barns leseutvikling. For døve barn er dette nært knyttet til foreldrenes mulighet til å kommunisere med barnet på et språk barnet fullt ut forstår.

Mange døve barn vokser opp med hørende foresatte. Derfor er det viktig at foresatte får god tilgang til opplæring i norsk tegnspråk. Hørende foreldre er også lærere for sitt barn hjemme, og

helsevesenet må anerkjenne dette og ha en positiv holdning til at hørende foreldre lærer seg norsk tegnspråk – ikke en vent-og-se-holdning. Mye av barns språkutvikling og leseglede skjer hjemme gjennom høytlesing, historier og samtaler i hverdagen. Hvis foreldre og barn ikke har et felles språk, kan barnet gå glipp av viktige samtaler, historier og språkutvikling hjemme. Dette kan i verste fall føre til språkdeprivasjon, der barnet ikke får full tilgang til språk i viktige perioder av oppveksten.

Samtidig opplever mange døve barn og unge at de møter få tegnspråklige ressurser i skolen og i bibliotekene. Mange lærere har også begrenset kunnskap om tegnspråk og døve barn. Dette gjør at mange døve elever ikke får et likeverdig tilbud sammenlignet med andre barn.

Vi mener derfor at Lesekommisjonen må ta hensyn til at barn lærer og opplever lesing på ulike måter – og at dette gjelder fra før skolestart.

Barnehagen som språkarena for døve barn

Lesekommisjonen er bedt om å gi anbefalinger til barnehagene om hvordan de kan bidra til å utvikle barnas leselest, leseglede og språk. For døve barn starter språkutviklingen – og dermed grunnlaget for senere leseferdigheter – allerede i barnehagealder. Barnehagen er en avgjørende arena for tidlig tegnspråklig stimulering. Når døve barn får tilgang til norsk tegnspråk tidlig, legger det et solid fundament for både språkglede og leselest. Barnehagene må derfor ha ansatte med tegnspråkkompetanse, og tilby tegnspråklige fortellerstunder, bildebøker og visuelle aktiviteter. Rammeplanen slår fast at barnehagen skal stimulere til språklig nysgjerrighet – for døve barn må dette skje gjennom visuelle og tegnspråklige kanaler.

Kommuner, bibliotek og kultursektoren

Lesekommisjonens mandat går blant annet ut på å gi anbefalinger til lokale myndigheter om strategisk arbeid med lesing i samarbeid med kultursektoren. For døve og hørselshemmede barn og unge er dette særlig relevant: folkebibliotekene og skolebibliotekene er viktige arenaer, men de må også være tilgjengelige på tegnspråk. Kommuner bør i sitt strategiske lesearbeid sørge for at folkebibliotekene har tegnspråklige ressurser, at kulturarrangement for barn inkluderer tegnspråktolking eller tegnspråklige formidlere, og at døve barn og unge aktivt inkluderes i kommunens lesefremmende tiltak. Skolebiblioteket bør også ha et utvalg av tegnspråklig litteratur og digitale ressurser, og brukes aktivt som en del av opplæringen for døve elever.

Lesing og skrivning henger sammen

Mandatet understreker at leseopplæringen må kobles til skriveopplæringen. For døve elever er sammenhengen mellom lese- og skriveutvikling nært knyttet til tegnspråkets rolle som førstespråk. NOU 2023:20 bekrefter at tidlig tegnspråklig innputt er verdifullt for å utvikle nettopp disse ferdighetene. Når døve barn får tilgang til historier og tekster på et språk de fullt ut forstår – tegnspråk – gir det et bedre grunnlag for å utvikle norsk skriftlig. Leseopplæring og skriveopplæring for døve elever må derfor ta utgangspunkt i tospråkighet som ressurs, ikke som utfordring.

NDF og NDFU anbefaler at Lesekommisjonen vurderer følgende:

- ✓ Mer kompetanse om norsk tegnspråk og døve barns språkutvikling i lærerutdanningene og i skolen.
- ✓ Flere tegnspråklige litteraturressurser og fortellingstilbud.
- ✓ Mer tilgjengelige bibliotektilbud for døve og hørselshemmede barn og unge.
- ✓ Større vekt på visuell tilgjengelighet i leseformidling og leseopplæring.
- ✓ Bedre tilgang til tegnspråkopplæring for foresatte til døve barn.
- ✓ Involvering av døve barn og unge i utviklingen av tiltak knyttet til språk, lesing og opplæring.
- ✓ Tegnspråklig stimulering i barnehagen – barnehager må ha ansatte med tegnspråkkompetanse og tilby tegnspråklige fortellerstunder og visuelle språkaktiviteter fra tidlig alder.
- ✓ Strategisk tegnspråklig lesearbeid i kommunene – kommuner bør i sitt lesefremmende arbeid sikre tegnspråklige ressurser i folkebibliotekene og inkludere døve barn i kulturelle lesetiltak, i samarbeid med kultursektoren.
- ✓ Styrking av skolebiblioteket som ressurs for døve elever – skolebiblioteket bør ha tegnspråklig litteratur og digitale ressurser og brukes aktivt som en integrert del av opplæringen.
- ✓ To-flerspråklig tilnærming til lese- og skriveopplæring – lese- og skriveopplæring for døve elever må ta utgangspunkt i norsk tegnspråk og norsk som gjensidig utfyllende ressurser.

Lesing handler ikke bare om skoleprestasjoner. Det handler også om språk, identitet, kultur og muligheten til å delta fullt ut i samfunnet. Gode språk- og leseferdigheter er viktige for videre utdanning, gjennomføring av skoleløpet og aktiv deltakelse i samfunnet.

Hvis alle barn skal få like muligheter til leseglede og læring, må norsk tegnspråk og visuell tilgjengelighet være en naturlig del av løsningen.

Med vennlig hilsen

Petter Noddeland
Generalsekretær
Norges Døveforbund

Elisabeth Frantzen Holte
Interessepolitisk rådgiver
Norges Døveforbund

Federico Gianasso
Ungdomskonsulent
Norges Døveforbunds ungdom